

Структура і функції самооцінки у становленні особистості молодшого школяра

Дячук П.В. – викладач кафедри теорії початкового навчання

Формування самооцінки в молодшому шкільному віці пов'язане з включенням дитини в систематичний процес навчання. Вона ускладнюється за своїми змістом і формами у процесі спілкування з дорослими і однолітками. Молодший школяр постійно знаходиться в ситуації оцінювання всіх його дій. Це формує у нього вміння розуміти і враховувати під час самооцінювання позицію іншого, в нього з'являються реальні уявлення про свої здібності.

У визначенні основних умов формування самооцінки виділяють такі фактори: спілкування з навколишніми і власну діяльність дитини. [1].

У маленької дитини самооцінка виявляється у відчутті власної відокремленості, коли дитина бачить обличчя матері і усвідомлює, що це – хтось інший. Психологи називають це самовиділенням. У подальшому ця самооцінка наповнюється змістом, залежно від дорослих, від їх оцінки, успішності чи неуспішності дій дитини, загальної атмосфери навколо дитини. Все це можна привести до виникнення почуття власної цінності. Важливим завданням формування самооцінки є розвиток у дітей диференційованих, глибоких і точних знань про себе, вміння використовувати різні характеристики під час оцінювання себе, адекватно розуміти зміст оцінюваних якостей. Необхідно також вчити їх самостійно і аргументовано оцінювати свої можливості, вміння і якості, з власної точки зору та точки зору інших людей; точніше, адекватніше і стабільніше оцінювати свої знання та вміння, які проявляються у навчанні і праці. Великі можливості для формування у дитини цих здібностей представляє його діяльність, яка має творчий характер.

У дитини може змінюватися позиція по відношенню до себе: усвідомлення своїх переваг і недоліків знімає рівень задоволення собою. Так формується обережна самооцінка як своєрідний механізм захисту,

внутрішньої готовності до отримання не тільки позитивних, але й критичних оцінок. Ця внутрішня готовність підстраховує дитину, знімає емоційні бар'єри, попереджає афекти.

Недостатній розвиток знань про себе, та їх неточність роблять дитину беззахисною перед негативними зовнішніми оцінками. Вона приймає їх на віру, що іноді призводить до розвитку негативного ставлення до себе, та блокує її активність.

Визначення адекватної самооцінки залежить від зовнішньої оцінки, оцінки вчителів, батьків, однолітків. Спільна оцінка і визнає ту загальну думку про дитину, яка часто і визначає її долю.

Дитині краще самій навчитися визначати свої можливості і оцінювати свої досягнення. Досягати адекватної самооцінки – це означає безперервно піддавати вдумливому аналізу свою роботу і її результат, свої прорахунки і досягнення, вчинки і відношення, мотив поведінки. Під адекватністю розуміється відповідність самооцінки реальним проявам суб'єкта. Прийнято вважати, що адекватна самооцінка – найбільш позитивна, оскільки вона є необхідною умовою розвитку особистості, а неадекватна – є причиною конфліктів як із самим собою, так і з навколишніми.

Процес самооцінювання у одних дітей проходить простіше ніж у інших. Для деяких школярів він складний та болісний. Факти можуть бути такими ж простими, але оцінюються вони з різних сторін, з врахуванням таких факторів, як успішність діяльності, емоційна атмосфера у сфері спілкування, думка інших. Деякі діти передбачають можливість несподіваних поворотів у ситуації, змін у матеріалі і засобах діяльності.

Самооцінка може проявлятися у двох формах – загальній і частковій.

Загальна відображає ставлення особистості до себе, її загальну життєву установку. З самооцінкою пов'язана самоповага до себе. Не менш важливим є те, що загальна самооцінка визначає ставлення до інших, проявляючись у вигляді гордовитості, зазнайстві, або навпаки – в повазі і доброзичливості.

Часткова самооцінка відображає оцінку людиною своїх конкретних якостей, вчинків, фізичних даних і може мати для людини різну значущість. Так, вона торкається головних ліній життя і тому гостріше усвідомлюється, інша відноситься до яких-небудь другорядних, і тому навіть негативні оцінки у цих сферах можуть бути байдужими для особистості. Наприклад, для жінки-матері важливо, правильно чи не правильно виховує вона своїх дітей, а уміння співати чи малювати, якщо це не пов'язано з її роботою, менш актуальне. Геніальний художник може виявитися поганим батьком, але це не відобразиться на його професійній оцінці.

Аналіз літератури свідчить, що процес оцінки своїх можливостей, себе, свого місця серед інших людей є важливим фактором формування особистості молодшого школяра. Історико-філософський аспект аналізу дозволяє виділити такі функції розвитку самооцінки: мотиваційну, що містить всі види спонукань:

- мотиви, прагнення, ідеали, цілі, усвідомлене прагнення до дії;
- орієнтаційну, що розглядає походження самооцінки як результату порівняння бажаного з існуючим, у ситуації самооцінювання необхідна актуалізація дитиною знань різних варіантів її поведінки;
- регулятивну, що характеризується свідомим саморегулюванням своєї поведінки.

Вище зазначені функції дали можливість встановити такі структурні компоненти самооцінки: когнітивний та мотиваційний. Основу когнітивного становлять знання людини про себе. Формування його зумовлюється рівнем сформованості у суб'єкта гностичних здібностей. Мотиваційний компонент, характеризується позитивним ставленням до дії процесу самооцінки, передбачає систему самооцінювання і характеризується здатністю дитини диференціювати ознаки своїх позитивних і негативних рис характеру.

1. Пеньковська Н. Роль самооцінки у формуванні особистості дитини // Поч.. школа. – 2002. № 10. 5 с.